

**NYITÁNY****– AVAGY MAGÁNVÉLEMÉNY A NYELVTANÍTÁS PROBLÉMÁIRÓL**

Kortársunk temetésén ballagtunk egymás mellett, amikor kollégám, András megkérdezte, miért hagytam el a pályát. Miért nyelvtanítással foglalkozom, amikor felhaláló mérnökként sikeres voltam.

– Nekem is furcsa – feleltem. – A véletlenül múltott, és beleragadtam. De tudod-e, milyen kihívás kitalálni egy olyan nyelvtanítási módszert, amellyel izgalmas felfedezés egy nyelv kiismerése? És amivel szinte mindenki sikeres?

– *Még én is? Ebben a korban is?* – kérdezte épp nyugdíjba vonult kollégám. – *Életem kudarca, hogy képtelen voltam németül megtanulni. Nincs nyelvérzékem!*

– Még hogy ne lenne? – kezdtem a nótámra. – És hogyhogy ebben a korban? Gyermeki ésszel megtanultál magyarul. Akkor nyelvzseni voltál. Azóta milliószor jobb képességekkel és tapasztalattal rendelkezel.

A nyelv elsajátítása pedig egy tapasztalati tevékenység, és nagyon egyszerű dolog. Mondjuk olyan, mint egy éttermi asztal megterítése. *Ha már az anyanyelved asztalát meg tudod teríteni, akkor egy japán étterem asztalával is boldogulsz.* Persze, más elemekkel, más szokások szerint, más elrendezésben. De ettől még a feladat ugyanaz. Ehhez sem kell valami misztikus terítési érzék. Eltanulhatod a fortélyait, begyakorolhatod és beletanulhatsz.

– *Ha a nyelv is ilyen egyszerű volna!*

– Egyszerű az, lenyűgözően egyszerű. Hiszen a még tanulatlan kisgyerek is boldogul vele. Nem múlik ez sem szorgalmon, sem memórián, sem különleges intelligencián.

– *Akkor min múlik?*

– Csak a beszéd érzékelésén és megértésén múlik minden. Azon, hogy *a beszéd által benned keltett élmény* összekapcsolódjon a vele járó *gondolattal*. Bővebben? Inkább ne kérdezd, mert napokig fogok róla beszélni.

– *Próbáld meg rövidebben, ha kérhetlek.*

– Legyen! *Testi élményt kelt* benned egy gyümölcs íze, zamata, vagy egy virág illata is. Épp úgy, ahogy *mások éneke, beszéde is*. Tudod, itt az élmény szót nem a hétköznapi értelmében használom. Nem az esemény emlékét minősítem vele. Egy, az idegi és izomhálózatunkban lejátszódó folyamat ez, amit mindenki a saját testének érzékeléseként él meg. Erre, a belső megélés élményére gondolj!

A beszédélmények testi vonatkozásairól valószínűleg nem hallottál még, pedig fontosak. Összefüggenek a tükröidegsejt-rendszereink<sup>8</sup> működésével, a beszéddel szinkroniát mutató spontán, akaratlan mozgásokkal<sup>9</sup>, a velelük járó izomtónus-változások élményeivel, és még a fonológiai hurok<sup>10</sup> működésével is.

Mindegyik nagyon érdekes, a szemléletünket átformáló jelenség. Olyan, amiről nem tudunk. Működési folyamait azonban a testünkben megéljük. Ha az élmé-

---

<sup>8</sup> A tükröneuronokról kimutatták, hogy a majmok idegrendszerében olyan jellegzetes sejtcsoportok vannak, amelyek akkor is aktívak, amikor az állat saját maga valamilyen szándékos cselekvést végez, s akkor is, amikor egy másik állatnál lát hasonló cselekvést, mozdulatot. A saját és a látott mozdulathoz tehát közös idegrendszeri területek izgalma kapcsolódik. (Lásd Rizzolatti és Craighero 2004; Marton 2001; 2003.) Viselkedéses alapon szerzett tapasztalataink ezzel a felfedezéssel közvetlen idegsejt-biológiai alapot kaptak. A beszéd és a testbeszéd megértése, illetve produkálása nyilván hasonlít ehhez – az idegi működések szintjén.

<sup>9</sup> „Speech and body motion synchrony of the speaker-hearer In The perception of language“ (1971), pp. 150-184 by William S. Condon, W. D. Osgton. A szerzők már 1963-ban gyorsított filmfelvétellel bizonyították, hogy 4 órával a megszületése után az újszülött testmozgása az anyai beszédet 40 msec időeltolódással pontosan követi. Számtalan további kutatás igazolta ennek a biológiai adottságunknak a beszédmegértésben betöltött, kiemelkedően fontos szerepét.

<sup>10</sup> A fonológiai hurok segíti, hogy magunkban utólag ismételgessük az egy-másfél másodpercen belül hallott vagy elképzelt hangzást. (Működése a férjek mentőöve. Amikor rájuk szólnak, hogy „Szívem, te nem is figyelsz rám!” – felocsúdnak, és mondják – „Dehogynem! Azt kérdezted, hogy ...”) A fonológiai hurok élettani működését a tudomány hagyományosan tárolószerűnek tekintik és a munkamemória egyik komponensének, a rövid távú verbális/auditív munka-memóriának tartják. Két alkotórésze osztható: a fonológiai tárra és az artikulációs hurokra. (Magam szívesebben nevezem az érzékelt hangjelenség felidézhető emlékét hangcsóvának, mint munkamemória-tartalomnak, és az egész folyamatot az élettani hálózatok időben eltolódó utóműködésének, visszacsatolásának tekintem.)

nyükhöz valamilyen *képzelti tartalom, aktuális jelentés* is kapcsolódik, az vele együtt emlékezetes lesz.

Ennyi tehát a lényeg egészen röviden. Az élmény *ismétlődő részletei* kiválnak, elkülönülnek. Emlékeik megszilárdulásából, felhalmozódásukból egy összefüggő nyelvismeret alakul ki. Vagyis az anatómiánkon, a testünkön, a biológiai működéseinken és az elménken, a figyelmünkön, az intelligenciánk természetes működésén múlik minden. Ezeket nevezem együtt a *testi élményeknek és hozzájuk kapcsolódó képzelti tartalmaknak*. Elég rövid volt?

– *Az, de tömény is! Eddigi tanárait folyton a szavakon meg a nyelvtanon lovagoltak, és emlékeim szerint az agyunk működésében keresték a nyelvtudás nyitját. Te meg csupa testi folyamatokról beszélsz?*

– Igen. Amire utalsz, az a ptolemaioszi, jelközpontú nyelvfelfogás, majd hozzá még az input-output elmélet volt.

– *Ptolemaioszi geocentrikus világképről hallottam már ezt-azt, de mi a csoda az a ptolemaioszi nyelvfelfogás?*

– A látszatok nyelvészete. Egy naiv álomvilág. Valami, aminek semmi köze nincs az élethez, az emberi beszédhez, a beszélő személyekhez, a helyzethez, amelyben elhangzik a beszéd. Nincs köze a kiejtéshez, a hangsúlyhoz, a hanghordozáshoz, és nincs köze magához a beszédmegértési tevékenységhez sem. Így egy unalmas, statikus, leegyszerűsített, több ezer éves szemlélet ez. Folytassam?

Egy életidegen, önmagában legfeljebb logikus gondolkodási keret. Középpontjában állnak a jelek, melyek látszólag egymáshoz és a világ dolgaihoz kapcsolódnak. Arra a látszatra építettek, mintha a beszédünkben egy „kettős szerkesztettségű jelrendszert” használnánk. Mármost a szavak jelrendszerét, amelyek a világban lévő dolgokat jelölik, és a grammatikáét. Ezek meg a jelölt dolgok viszonyait mutatják.

– *Ez szerinted nem így van? Miért?*

– Több okból. Egyrészt a jelek nem a valóság dolgait, hanem a kollektív képzeletünket jelölik. Másrészt ennek a felfogásnak semmi köze nincs az eleven emberhez. Nincs köze tevékenységeinkhez, cselekvéseinkhez, megnyilatkozásainkhoz. Nincs köze a beszédértésünkhöz, gondolatainkhoz és megnyilvánulásainkhoz.

Ugyanígy a szándékainkhoz és egymás szándékainak megértéséhez, magához a kommunikációnkhoz, a beszédünkhöz sincs. Hiányzik belőle a gondolkodásunk, a figyelmünk, az emlékezetünk, az élményvilágunk, a viselkedésünk, a szokásrendszerünk. Hiányoznak belőle a megérzéseink, nyílt és rejtett szándékaink. Hiányoznak a másoknak tulajdonított szándékok, és a legfontosabb: hiányzik belőle a testiségünk, a megélt, komplex testi élményünk.

Olyasmi szemlélet nyilvánul meg benne, mintha testünk automatikusan érzékelő és végrehajtó lenne. Kiszolgáltatná a felette uralkodó, eltestetlenített agyat. Az agy pedig a nyelv használatához rejtélyes módon ismeri és tudattalanul alkalmazza a grammatika által rendszerbe foglalt szabályhalmazt.

– *Akkor jól kihagytak belőle bennünket, annyi szent!*

– Nem ok nélkül. Amivel nem boldogul a tudomány, azt kikerüli, vagy, hogy boldoguljon vele, leegyszerűsíti. A klasszikus nyelvtudomány megkülönbözteti egymástól a beszédet, a nyelvet és a nyelvezetet. A nyelvet a jelek, a jelöltek, a jelölők statikus viszonyaiban vizsgálja. A beszéddel érdemben csak újabban foglalkoznak, leginkább az informatikai üzletág, a gépi beszédtechnológia fejlesztése kapcsán.

– *Fantasztikusak ezek a gépi beszédleíró, beszélő és fordítóprogramok. Párat láttam már.*

– De ne gondold, hogy ez a klasszikus nyelvtudomány alkalmazásának eredménye. A legjobb fordítóprogramok emberi fordítások hatalmas adatbázisának statisztikai módszerű kezelését kombinálják a szótárak és a grammatika használatával. A produktumuk pedig így is eléggé tökéletlen. Közvetett bizonyíték tehát: ha a semmit nem felejtő, tökéletesen működő gépek is csak ennyire képesek, hogyan lehetne ilyesmire alapozni az emberi nyelvtanítást, nyelvtanulást, nyelvhasználatot. Ez abszurdítás. Ennek következményei vannak a begyemben.

A tévút eredete, persze, világos. Ami jó volt a latin-görög holt nyelvek álló célpontjához: az írott szövegek elemzéséhez, azt a mozgó célpontú beszélt nyelvek tanítására használják. Ezeket is könyvekből és a ptolemaioszi nyelvészet szemléletében tanítják. Kár. A grammatika jó kiegészítés lehet a felsőfokú nyelvismeretekhez, a fordító- és tolmácsképzéshez, de miért kellene élő nyelveket kezdőknek ily módon tanítani? Isten ments!

– *Márpedig világszerte ezt teszik. Az egész világon botor módon tanítják a nyelveket szerinted?*

– Elég illetlenség, tudom, mégis ezt gondolom. És értem is, hogy miért. Azt is, hogy akik ezt teszik, azok meggyőződésükből teszik.

Nem igazolja a tévutat, hogy sokan járnak rajta. Persze, könnyebb mindenben a többiek sokaságához igazodni. A sikerek a tévút ellenére szorgalomból vagy rendkívüli adottságokból fakadnak. Csak azt tartanám megfelelőnek, ha az emberek tömegesen, sikeresen, élvezetesen tanulnák meg az idegen nyelveket legalább egy használható szinten.

– *Jó magasra tetted a mércét!*

– Igen, de magamnak is. Sőt, feljebb is teszem a lécet. Csökkenteni kell az idő- és energiaráfordítást is. De nem lehet sikeresen megreformálni a nyelvoktatást alapvető változtatások nélkül. A jelenlegi gyökereiből – a szótanításból, a nyelvtan tanításából, a nyelvkönyvből tanításból, a magoltató, a kikérdezés hagyományából – kell kiforgatni. A tapasztalati élmény-nyelvtanulásunk alkalmas erre.

– *És ehhez azzal a fura maszkkal kell alfába lemenni?*

– *Jaj! – belerázkódtam. – Ettől soha nem szabadulok?*

András az egykori relaxációs maszkunkra, módszerünkre utalt. Nos, alva tanulással sosem foglalkoztunk. Relaxációssal igen, de azzal is csak a kezdetekben. Megkönnyítette a szavak és a szövegek megjegyzését. Használtuk, amíg magam is hittem, hogy ezek megjegyzése kell a nyelvek megtanulásához. De kiderült, hogy nem kell.

Hét év után sutba dobtam a szótanulással együtt az egész relaxálást is a módszerünkből. Egy új korszakunk kezdődött, és új nevet kapott a módszer is. Csak ahhoz már gyáva voltam, hogy ezzel egy időben megváltoztassam vállalkozásom bereklámozott nevét is. Az meg továbbra is a már megtagadott relaxációra utal.

– *És látod, én meg még mindig erről a maszkról kérdezgettelek! A név megtartása nem látszik bölcs döntésnek.*

– Igaz. A gyávaság nem is a bölcsesség szinonimája. De a továbblépésünk az érdekes. A helyébe lépő élménytanulási módszer a felvillanásszerű aha-élményei miatt a „Nyelvtanulás a megértés VillámFényében” nevet kapta tőlem.

– *Húha, de hosszú név!*

– Egyik barátom kiségett: legyen csak VillámMódszer, VillámAngol, VillámNémet a neve. Persze, azonnal ellene szóltam: „Ezt félreértik majd. A villám gyorsaságára gondolnak, nem a fényére.” Mire ő felhúzta vállát, széttárta karját, és annyit felelt: „Na és?”

– *Igaza volt neki is, neked is. És akkor nem is gyors a módszered?*

– Kezdetben nagyon gyors. És az elemi nyelvismeretszerzésben szinte mindenkinél beválik. Ez az alapfokú, és sokaknál a középfokú nyelvtudás. A csúcsra pedig mindenkinek önállóan kell feljutnia. Rajtad múlik, hogy a hegy lábától el sem indulsz, vagy hogy a Gellérthegynék vagy a Mount Everestnek indulsz neki.

– *Jó marketing szöveg, bár nem amerikai stílusú. Szóval akkor nincs relaxálás, és a végeredmény sem villámgyors. Gondolod, hogy szerencsés ez így?*

– Készülök a cég és a módszer átnevezésére. QLL – „Quantum Language Learning”, vagyis Kvantum nyelvtanulás az új brand.

– *Csak nem valami kvantumfizikai dolgot kevertél bele a nyelvtanulásba?*

– Nem. A kvantum szó csak egységet jelent. A beszéd pedig cselekvés. Amíg az egyik cselekvési egységet be nem fejezzük, nem tudunk a következőre gondolni. Ahogy az asztalnál mondjuk levest mersz egy tányérba, vagy bort töltesz egy pohárba, arra figyelsz, amit csinálsz, és nem arra, hogy mivel folytatod majd. Mondanivalódat is beszédegységek láncolatával fejtet ki – magyarul is, idegen nyelven is. A beszédkvantum tehát egy ilyen, természetes beszédegység.

– *Ilyen egyszerű dolog volna a beszéd?*

– Az, ha már kész repertoárelemeid vannak hozzá. Egyébként képtelenek vagyunk hosszabb mondatokat egyben áttekinteni. Még elismételni sem tudunk egy 9-10 szótagúnál hosszabb mondatot. Ezért főszereplője a nyelvhasználatnak a fi-

gyelem. Tagoljuk, részekre bontjuk a mondanivalónkat, és rutinszerű eljárásokkal alakítjuk az építőelemeit, kifejezéseit. Erre lehet a ptolemaioszi alapokból kiforgatott nyelvoktatást alapozni.

*– Hú, de messzire jutottál! És gondold, hogy ezzel tényleg kiforgatod az alapjaiból a nyelvtanítást?*

– Maradéktalanul, mivelhogy sikeresen megvalósítottam. Nálunk nem maradt meg a hagyományos nyelvtanítás illúzióiból, eljárásaiból semmi.

*– Emelem kalapom, ha engem is sikerre visztek. Mit kellene ehhez tennem?*

– Először anyanyelvi minták alapján a beszéd értő megfigyelésére és artikulálására tanítunk meg. Ahhoz hasonló ez a folyamat, mint amit a kisgyerekek élnek át. Csak te már szerencsésen ismered a világot, ők meg akkor ismerkednek vele. Te hozzájuk képest előnyben vagy. Rendelkezel már egy nyelv ismeretével, és az anyanyelved fogalmihoz kapcsolódott fogalmi gondolkozással, gondolkozásmóddal. Beszélisz is a kialakult fonetikai bázissal.

A másik nyelvhez más hangkészlet, másfajta hasonlóságok alapján csoportosított dolgok, fogalmak és más gondolkozásmód tartoznak. Ezeket felnőtt fejjel könnyen felismered – legkönnyebben a tapasztalataidból. Ehhez kapsz egy bőséges idegennyelvi fürdőt, hogy valami minimális nyelvismerettel rendelkez. Aztán bővítsd ezt, és kezdj vele a nyelv további részleteivel is ismerkedni. Felgyorsítjuk számodra a másik nyelv felfedezésének folyamatát.

*– Jól hangzik.*

– Viszont nem tanulsz szavakat, nem tanulsz nyelvtant, amíg egy induló nyelv ismeretre szert nem teszel. A szavak különben is egészen más csoportokat jelölnek az egyik és a másik nyelvben. Ha pedig az anyanyelvünk nyelvtanáról mit sem tudva tanultunk meg egykor beszélni, akkor miért kellene ilyesmi a másik nyelvhez? Ugyan!

*– Eddig remek. De mit kell akkor ehhez nekem megtanulnom?*

– Semmit.

– *Na, az sikerülni fog!*

– A többi sem bonyolultabb. Legfeljebb az, hogy türelmesen kivárd és kövesd a természetes sorrendet. Előbb a nyelvismeret, és csak ennek birtokában válhatsz aktív nyelvhasználóvá. És csak fokozatosan, egészen rövid megnyilatkozásokból kiindulva.

– *Annyira kecsegtető, hogy a végén még beugrom neked.*

– Rajta! Akkor számíthatok rád a bemutatóóránkon? Jössz a némettanfolyamunkra? Vagy inkább önállóan tanulsz meg németül?

– *Önállóan? Ne viccelj, még tanárral sem mentem semmire! Mire jutnék magamban?*

– Arra, amire a hozzád hasonlók közül már oly sokan előtted. De aludj rá egyetkettőt, és pár nap múlva hívj fel!

– *Ennyire bizonyos vagy benne? Mi tesz ilyen magabiztossá?*

– Harmincévnyi töprengés, kísérletezés és bizonytalankodás.